

МЕТОД ІНТЕЛЕКТ-КАРТ У ВИКЛАДАННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЇ

Приседська І. В., Донецький ліцей-коледж

Вступні зауваження

Інтелект-карти (від англ. *Mind maps*) — це спосіб зображення процесу мислення за допомогою схем зазвичай у вигляді дерева, на якому зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, пов'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї (*див. рис.*). Іноді використовують й інші переклади цього терміна: «асоціативні карти», «карти пам'яті», «карти знань», «ментальні карти», «карти розуму», «карти свідомості».

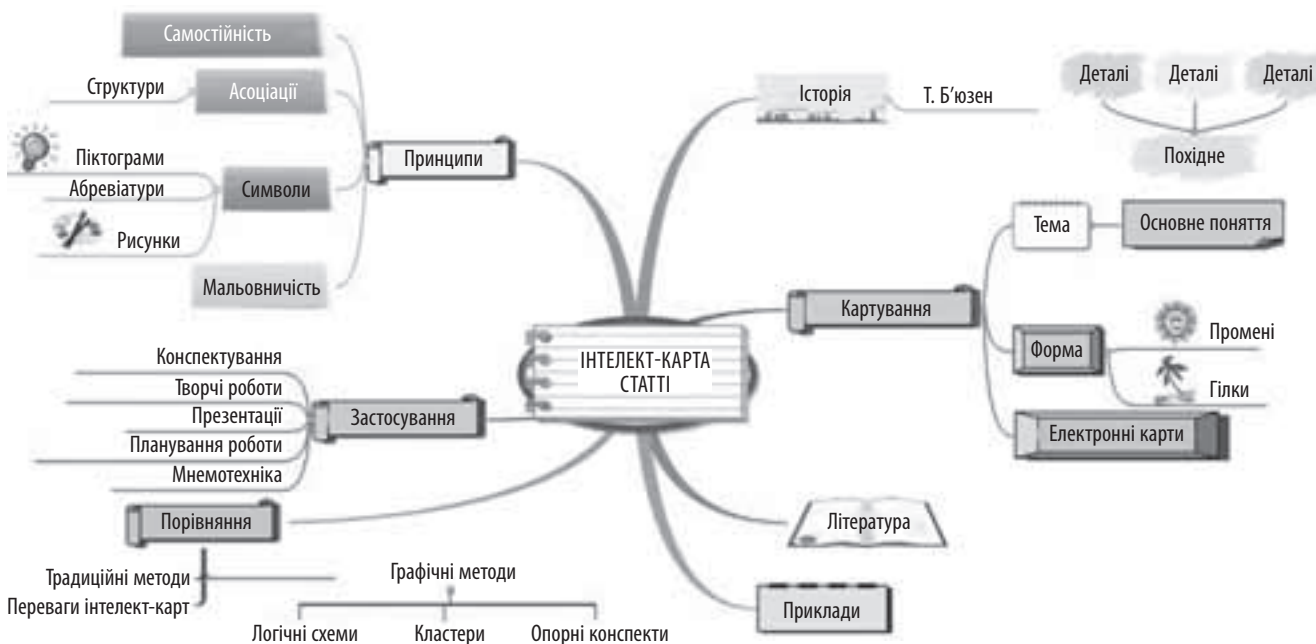
Метод інтелект-карт дістав поширення в багатьох зарубіжних країнах, і його використовують у різних сферах: у діяльності урядових організацій, корпорацій, навчальних закладів. Не можна сказати, що у нас про нього взагалі не знають. В Інтернеті можна знайти достатньо інформації з цього питання [2]. Але в методичній літературі уваги йому не приділяють, відповідно, він не знайшов застосування і в шкільній освіті, хоча значення графічних образів у навчальному процесі завжди висувалося на перший план [3; С. 176–177].

Ця стаття присвячена аналізу методу інтелект-карт, а також опису можливостей його практичного застосування на уроках історії та інших суспільствознавчих предметах загальноосвітньої школи. Застосування методу інтелект-карт розглянуто в контексті компетентнісного навчання.

Опис методу інтелект-карт

Кілька слів про сутність і походження інтелект-карт. Інтелект-карта — це графічний метод (інструмент мислення), що відображає процес сприйняття, оброблення і запам'ятовування інформації, заснований на природній діяльності людського мозку [4; С. 6–5]. Метод інтелект-карт був запропонований англійським письменником, психологом, бізнесменом Т. Б'юзеном. Вивчаючи практичні можливості мозку (інтелекту), Б'юзен поставив перед собою питання, які не можуть не привернути увагу вчителя: як навчити ефективного запам'ятовування, яким є шлях до творчого мислення, як найбільш раціонально використовувати свій інтелект. Результатом роботи

Інтелект-карта статті

стала концепція радіантного мислення, що відбивається графічно в інтелект-картах [4; С. 1 1]. Терміном «радіантне мислення» Б'юзен позначає асоціативні розумові процеси, відправною точкою яких є центральний об'єкт з розбіжними від нього, як промені, поняттями — асоціаціями або асоціативними гілками [4; С. 6 3]. Тому інтелект-карта схожа на зображення нейронних систем головного мозку.

«Хоч би сьогодні вивчали щось цікаве: про котрогось історичного діяча або ж про війну. Я б намалював схему. Аби тільки не з дошки і не з підручника перемальовувати, а щоб кожен сам складав» (сподівання учня) [1; С. 6].

К. О. Баханов.

Лабораторно-практичні роботи

Використання цього методу дозволяє підключити до оброблення інформації ліву півкулю, що відповідає за логіку, аналіз, мову, і праву півкулю, яка домінує в сфері уяви, кольору, тривимірного сприйняття. Використання півкуль мозку рівною мірою робить інтелектуальну роботу більш плідною, тоді як традиційно у навчальному процесі використовують переважно лівопівкульні ментальні здібності. Картування мислення допомагає краще використовувати можливості мозку, оскільки воно дозволяє:

- об'єднати інформацію;
- відображати взаємозв'язки;
- візуалізувати думки.

Інтелект-карти versus інші графічні методи навчання

Після ознайомлення з методом у першому наближенні необхідно зупинитися на його відмінностях і перевагах порівняно з наявними у навчальній практиці графічними технологіями. Насамперед, йдеться про опорні конспекти, логічні схеми, кластери.

Нагадаю, що знаменита методика навчання, створена В. Шаталовим у 60-х роках, досягла найвищої популярності в 90-х роках, коли за умов відсутності підручників їх мали замінити опорні конспекти. Потім настав спад, хоча окремі елементи методики залишаються популярними і сьогодні [5; С. 162–164; 6; С. 149–157]. Відмова від широкого використання зараз опорних конспектів пов'язана з різними причинами, але головна — у зміні парадигми освіти.

Від традиційної, орієнтованої переважно на авторитарне подання знань і необхідність її повного і некритичного засвоєння, школа перейшла до особистісно орієнтованого навчання.

Воно не розглядає підручник і вчителя як провідні джерела навчальної інформації, де учень не об'єкт готових знань, а повноправний учасник процесу навчання. Будь-який графічний метод індивідуальний, оскільки передбачає використання різноманітних символів. Відтворення опорного конспекту, складеного не самим учнем, перетворюється на дешифрування, що вимагає заучування символів, вигаданих учителем, до того ж можливо, не завжди вдало. Логічно, що заучувати і відтворювати опорний конспект — трудомістка, нетворча і нудна робота. Навчання перетворюється на невиправдану працю.

Кластери та структурно-логічні схеми не є методом навчання, це швидше графічний прийом систематизації досліджуваного матеріалу, що має вузьку галузь застосування, обмежений рамками навчального матеріалу. На перший погляд може видатися, що інтелект-карти — це добре знайомі логічні схеми, тож чи варто запроваджувати ще один іноземний термін для методів роботи, які широко використовують? Насправді, як буде видно з подальшого, інтелект-карти — це не опорні конспекти, не кластери, не логічні схеми, проте вони містять окремі елементи цих методів.

Метод інтелект-карт добре допомагає розв'язувати ті завдання, які постійно стоять перед учителем в умовах інформаційного буму: як навчити учня працювати з безмежним потоком інформації, яку він отримує з численних джерел, включаючи пояснення самого вчителя та підручник? Учень має оволодіти такими навичками роботи, як складання конспектів, написання творчих робіт, підготовка до семінару, заліку, олімпіади, історичного турніру тощо. У ході цієї діяльності формуються необхідні предметні компетентності — інформаційна, логічна, просторова, хронологічна, критичне мислення та ін. Інтелект-карти допомагають оптимізувати цю роботу і зробити її не тільки більш ефективною, а й захопливою. Складання інтелект-карт є абсолютно самостійною, творчою роботою самого учня. Завдання вчителя — навчити і проінструктувати, допомагати вдосконалювати створення інтелект-карт, але не нав'язувати свої зразки.

Переваги використання інтелект-карт у навчальному процесі

Сфери застосування в начальному процесі	Інтелект-карти (особливості)	Традиційні методи (особливості)
Конспектування	Використання графічної символіки, кольору, багатовимірність. Візуальна інформація приносить естетичне задоволення від роботи, збільшує обсяг пам'яті і полегшує відтворення. Економія часу від запису лише ключових слів. Використовують всі ментальні здібності. Зумовлюють виникнення асоціацій, які сприяють процесу мислення, не обмеженого будь-якими рамками, надають свободу дій. Забезпечують цілісне сприйняття матеріалу і полегшують його запам'ятовування. Забезпечують високу концентрацію уваги	Лінійна структура, її основні елементи — слова і цифри, символи майже не використовують. Одноколірність, одноманітність. Надлишок інформації. Ключові слова губляться серед значного обсягу інформації. Притупляється увага. Матеріал погано запам'ятовується
Формулювання визначень	Створення візуального образу поняття або терміна і вільних асоціацій збільшує можливості пам'яті і здатність до відтворення	
Написання творчих робіт та презентацій	На кожному етапі роботи можливе всебічне охоплення матеріалу, структурування, контроль за аналітичним процесом, ефективне генерування ідей	
Підготовка до олімпіад, історичних турнірів, заліків та екзаменів	Можливість планувати й контролювати процес підготовки. Збільшення обсягу інформації, що запам'ятовується	
Результат порівняння	Інтелект-карти посилюють всі розумові здібності за рахунок графічних образів і вільних асоціацій, забезпечують економію часу, розширюють обсяг пам'яті	Традиційні методи вимагають значних витрат часу, не сприяють легкому запам'ятовуванню матеріалу, заважають вільному формуванню асоціацій і творчому підходу до оброблення інформації

Основи складання інтелект-карти

Детальний опис методики складання інтелект-карт (картування) можна знайти в літературі [4; С. 65–66; 7; С. 29–36]. У цій статті зупинимося лише на основних прийомах.

1. Інтелект-карту розташовують на розгорнутому аркуші конспекту. Досвідчені «майндмаппери» радять використовувати аркуш А4. Визначають центральний образ. Ним може бути тема, проблема, питання, над яким мають працювати. Цей образ поміщають у центрі аркуша.
2. Від центрального образу у вигляді променів або асоціативних гілок розходяться головні ідеї — гілки, з ними пов'язані ідеї другого, третього, четвертого порядку. Над кожною гілкою пишуть ключове слово. Ієрархічна організація інформації покращує роботу із запам'ятовування інформації.

3. Для створення карт необхідно використовувати кольорові олівці, фломастери, маркери. Для більшої наочності і кращого запам'ятовування можна використовувати малюнки, картинки, піктограми, абрєвіатури, асоціативно пов'язані з центральним образом і ключовими поняттями.

4. Головні гілки слід позначати різними кольорами, до того ж вони мають бути більш товстими, ніж гілки другого порядку (див. рис. на с. 12). Інтелект-карта повинна передусім відбивати процес мислення, а не простого конспектування [4; гл. 9].

Картування можна здійснювати і за допомогою комп'ютерних програм, що має свої переваги, а також і певні недоліки. Головні оригінальні малюнок заміняють стандартною комп'ютерною графікою [7; С. 108].

Методи застосування інтелект-карт

Інтелект-карти можна з успіхом застосовувати на різних етапах навчального процесу. До того ж вони мають ряд переваг порівняно з традиційними методами вивчення навчального матеріалу. Розгляньмо деякі способи використання інтелект-карт на уроці (див. табл. на с. 14).

Висновки

Інтелект-карти дають можливість вчителю використати весь спектр розумових здібностей учня, працюючи над формуванням як ключових, так і предметних компетентностей.

Розвивається логічне мислення, здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати поняття, оперувати словами, образами, кольором, поліпшується просторова орієнтація.

Працюючи над складанням карт, діти вчаться самостійно розв'язувати навчальні проблеми, ставитися до них творчо.

Література

1. Баханов К. О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України. — К. : Генеза, 1996.
2. <http://www.mind-map.ru/>
3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. — К. : Генеза, 2006. — 328 с.
4. Бьюзен Т. Интеллект-карты. Практическое руководство. — Минск : Попурри, 2010. — 352 с.
5. Шаталов В. Ф. Эксперимент продолжается — М. : Педагогика, 1989. — 336 с.
6. Шевченко С. Д. Школьный урок: как научить каждого. — М. : Просвещение, 1991. — 175 с.
7. Мюллер Х. Составление ментальных карт: метод генерации и структурирования идей. — М. : Омега-Л, 2007. — 126 с.

ДЛЯ ЗРУЧНОСТІ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ!

Шановні передплатники! Щоб не загубилися ваші особисті номери журналів, повідомляємо графік їхнього виходу на наступні три місяці.

Березень	Дата виходу друком	Очікуйте на своєму поштовому відділенні
№ 7-8	14.03.2014	28.03.2014
№ 9	21.03.2014	04.04.2014
Квітень	Дата виходу друком	Очікуйте на своєму поштовому відділенні
№ 10-11	11.04.2014	25.04.2014
№ 12	18.04.2014	02.05.2014
Травень	Дата виходу друком	Очікуйте на своєму поштовому відділенні
№ 13-14	16.05.2014	30.05.2014
№ 15	23.05.2014	06.06.2014

Нагадуємо, що всі журнали потрапляють на поштове відділення точно в строк! За відсутності журналу негайно звертайтеся до завідувача вашого поштового відділення або до редакції, тел. (057) 731-96-35, програма «Загублені номери».

ОСНОВА
НАУКОВА ПРАЦЯ